

1 Μαρτίου 2023

Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων (Φουντούλης Ἰωάννης)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Μποροῦμε νὰ ὀνομάσουμε χωρὶς ὑπερβολὴ τὴ Λειτουργία αὐτή, μαζί μὲ τὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα, «Λειτουργία τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς», γιατί πραγματικὰ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ ἀκολουθία τῆς ἱεραῆς αὐτῆς περιόδου. Εἶναι δυστυχῶς ἀλήθεια ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ἀγνοοῦν τελείως τὴν ὕπαρξί της, ἢ τὴν ξεύρουν μόνο ἀπὸ τὸ ὄνομα, ἢ καὶ ἐλάχιστες φορές τὴν ἔχουν παρακολουθήσει. Δὲν πρόκειται νὰ τοὺς μεμφθοῦμε γιὰ αὐτό.

Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων τελεῖται σήμερα στοὺς ναοὺς μας τὸ πρωτὶ τῶν καθημερινῶν της Τεσσαρακοστῆς, ἡμερῶν δηλαδὴ ἐργασίμων, καὶ γιὰ αὐτὸ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού δὲν δεσμεύονται κατὰ τὶς ὥρες αὐτὲς ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα ἢ τὴν ὑπηρεσία τῶν. Τὰ τελευταῖα χρόνια γίνεται μιὰ πολὺ ἐπαινετὴ προσπάθεια ἀξιοποιήσεώς της. Σὲ πολλοὺς ναοὺς τελεῖται κάθε Τετάρτη ἀπόγευμα, σὲ ὥρες πού πολλοί, ἂν ὄχι ὅλοι οἱ πιστοί, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ παρευρεθοῦν στὴν τέλεσί της.

Τὸ ὄνομά της ἡ Λειτουργία αὐτὴ τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση της. Εἶναι στὴν κυριολεξία Λειτουργία «προηγιασμένων δώρων». Δὲν εἶναι δηλαδὴ λειτουργία ὅπως οἱ ἄλλες γνωστὲς λειτουργίες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, στὶς ὁποῖες ἔχομε προσφορὰ καὶ καθαγιασμὸ Τιμίων Δώρων. Τὰ Δῶρα εἶναι καθαγιασμένα, προηγιασμένα, ἀπὸ ἄλλη Λειτουργία, πού ἐτελέσθη σὲ ἄλλη ἡμέρα. Τὰ προηγιασμένα δῶρα προτίθενται κατὰ τὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων γιὰ νὰ κοινωνήσουν ἀπ αὐτὰ καὶ νὰ ἀγιασθοῦν οἱ πιστοί. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων εἶναι μετάληψις, κοινωνία.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν γενεσιουργὸ αἰτία τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων πρέπει νὰ ἀνατρέξωμε στὴν ἱστορία της. Οἱ ρίζες της βρίσκονται στὴν ἀρχαιοτάτη πράξι τῆς Ἐκκλησίας μας. Σήμερα ἔχομε τὴ συνήθεια νὰ κοινωνοῦμε κατὰ ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα. Στοὺς πρώτους ὅμως αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας οἱ πιστοὶ κοινωνοῦσαν σὲ κάθε Λειτουργία, καὶ μόνον ἐκεῖνοι πού εἶχαν ὑποπέσει σὲ διάφορα σοβαρὰ ἁμαρτήματα ἀπεκλείοντο γιὰ ἓνα ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴν μετάληψη τῶν ἁγίων Μυστηρίων. Κοινωνοῦσαν δηλαδὴ οἱ πιστοὶ ἀπαραιτήτως κάθε Κυριακὴ καὶ κάθε Σάββατο καὶ ἐνδιαμέσως τῆς ἑβδομάδος ὅσες

φορές έτελεΐτο ή θεία λειτουργία, τακτικῶς ή έκτάκτως στίς έορτές πού έτύχαινε νά συμπέσουν έντός της έβδομάδος. Ὁ Μέγας Βασίλειος μαρτυρεΐ ότι οί χριστιανοί τῆς έποχῆς του κοινωνοῦσαν τακτικῶς τέσσερις φορές τήν έβδομάδα, δηλαδή τήν Τετάρτη, Παρασκευή, Σάββατο καί Κυριακή (έπιστολή 93). Ἄν πάλι δέν ήτο δυνατόν νά τελεσθῆ ένδιαμέσως τῆς έβδομάδος ή Θεία Λειτουργία, τότε οί πιστοί κρατοῦσαν μερίδες άπό τήν θεία κοινωνία τῆς Κυριακῆς καί κοινωνοῦσαν μόνοι τους ένδιαμέσως τῆς έβδομάδος. Τò έθιμο αύτò τò έπιδοκιμάζει καί ó Μέγας Βασίλειος.

Στά Μοναστήρια καί ιδιαίτερα στά έρημικά μέρη, όπου οί μοναχοί δέν εΐχαν τήν δυνατότητα νά παρευρεθοῦν σέ άλλες λειτουργίες έκτός της Κυριακῆς, έκαμαν ό,τι καί οί κοσμικοί. Κρατοῦσαν δηλαδή άγιασμένες μερίδες άπό τήν Κυριακή ή τò Σάββατο καί κοινωνοῦσαν κατ' ίδιαν. Οί μοναχοί όμως άποτελοῦσαν μικρές ή μεγάλες ομάδες καί όλοι έπρεπε νά προσέλθουν καί νά κοινωνήσουν κατὰ τίς ίδιωτικές αύτές κοινωνίες. Ἔτσι αρχίζει νά διαμορφώνεται μία μικρά άκολουθία. Ὅλοι μαζί προσηύχοντο πρò τῆς κοινωνίας καί όλοι μαζί εύχαριστοῦσαν τόν Θεό, πού τοῦς άξίωσε νά κοινωνήσουν. Ἄν υπῆρχε καί ιερεύς, αύτòς τοῦς προσέφερε τήν θεία κοινωνία. Αύτò έγίνετο μετὰ τήν άκολουθία τοῦ έσπερινοῦ ή τῆς Θ' ώρας (3 μ.μ.), γιατί οί μοναχοί έτρωγαν συνήθως μιὰ φορά τήν ήμέρα, μετὰ τόν έσπερινό. Σιγά -σιγά θέλησαν νά έντάξουν τήν κοινωνία τοῦς αύτῆ στα πλαίσια μιᾶς άκολουθίας, πού νά υπενθυμίζει τήν θεία λειτουργία.

Κατὰ τόν τρόπο αύτòν διεμορφώθη ή άκολουθία τῶν Τυπικῶν (δηλαδή κατὰ τόν τύπον τῆς Θείας Λειτουργίας), πρòς τò τέλος τῆς όποιας κοινωνοῦσαν. Αύτῆ εΐναι ή μητρική μορφή τῆς Προηγιασμένης.

Ἄς ἔλθωμε τώρα στὴν Τεσσαρακοστή. Ἡ Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἔτελεῖτο μόνον κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακές. Παλαιὸ ἔθιμο ἐπικυρωμένο ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες ἀπηγόρευε τὴν τέλεσι τῆς θείας λειτουργίας κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, γιατί αὐτὲς ἦσαν ἡμέρες νηστείας καὶ πένθους. Ἡ τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας ἦταν κάτι τὸ ἀσυμβίβαστο πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν. Ἡ Λειτουργία εἶναι πασχάλιο μυστήριον, πού ἔχει ἔντονον τὸν πανηγυρικό, τὸν χαρμόσυνο, τὸν ἐπινικό χαρακτήρα. Αὐτὸ ὅμως γεννοῦσε ἕνα πρόβλημα. Οἱ χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ κοινωνήσουν δύο φορές τουλάχιστον ἀκόμη κατὰ τὴν ἐβδομάδα, τὸ ὀλιγώτερον δηλαδὴ κατὰ τὶς ἐνδιάμεσες ἡμέρες, τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευή, πού μνημονεύει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. Ἡ λύσις ἤδη ὑπῆρχε: Οἱ πιστοὶ θὰ κοινωνοῦσαν ἀπὸ Προηγιασμένα Ἅγια. Οἱ ἡμέρες αὐτὲς ἦσαν ἡμέρες νηστείας. Νηστεία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐσήμαινε πλήρη ἀποχὴ τροφῆς μέχρι τὴν δύσι τοῦ ἡλίου. Ἡ κοινωνία λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ κατακλείσῃ τὴν νηστεία, νὰ γίνῃ δηλαδὴ μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ συνδέεται ἡ ἱστορία μὲ τὴν σημερινὴ πράξι. Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι σήμερον ἀκολουθία ἑσπερινοῦ, στὴν ὁποία προστίθεται ἡ παράθεσις τῶν δώρων, οἱ προπαρασκευαστικὲς εὐχές, ἡ θεία κοινωνία καὶ ἡ εὐχαριστία ὕστερα ἀπὸ αὐτήν. Ἡ διαμόρφωσις τῆς μέσα στὸ ὄλο πλαίσιο τῆς Τεσσαρακοστῆς τῆς ἔδωσε ἕνα ἔντονον «πενθηρό», κατὰ τὸν Θεόδωρο Στουδίτη, χαρακτήρα (Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων). Μὲ τὸν ἑσπερινὸ συμπλέκονται τροπάρια κατανυκτικά, οἱ ἱερεῖς φέρουν πένθιμα ἄμφια, ἡ ἁγία τράπεζα καὶ τὰ τίμια δῶρα εἶναι σκεπασμένα μὲ μαῦρα καλύμματα, οἱ εὐχὲς εἶναι γεμάτες ταπεινώσι καὶ συντριβή. «Μυστικώτερα εἰς πᾶν ἡ τελετὴ γίνεται», κατὰ τὸν ἴδιον Πατέρα.

Καιρὸς νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ σ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, στὴ μορφή πού ὕστερα ἀπὸ μακρὰ ἐξέλιξη ἀποκρυσταλώθηκε καὶ κατὰ τὴν ὁποία τελεῖται σήμερον στοὺς ναοὺς μας. Ἦδη ἐπισημάναμε τὰ δύο λειτουργικὰ στοιχεῖα πού τὴν συνθέτουν: τὴν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τὴν Θεία Κοινωνία. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἀποτελεῖ ὁ συνήθης ἑσπερινὸς τῆς Τεσσαρακοστῆς μὲ μικρὲς μόνο τροποποιήσεις.

Ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ψαλμωδία τῆς Θ' ὥρας ἐνδύεται τὴν ἱερατικὴν του στολὴν καὶ θυμῶν. Ἡ ἑναρξις γίνεται μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» κατὰ τὸν τύπον τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἀναγινώσκειται ὁ προοιμιακός, ὁ 103ος δηλαδὴ ψαλμός, πού περιγράφει τὸ δημιουργικὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ· «Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον Κύριε ὁ Θεός μου ἐμεγαλύνθησόν σφόδρα...». Εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ ἑσπερινοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς ἀκολουθίας τοῦ νυχθημέρου, πού ἀρχίζει, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸν ἑβραϊκὸν τρόπον, ἀπὸ τὴν ἑσπέρα· πρῶτον μέρος τοῦ εἰκοσιτετραώρου θεωρεῖται ἡ νύκτα.

Ἐπειτα ὁ διάκονος, ἢ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἱερέως, θέτει στό στόμα τῶν πιστῶν τὰ αἰτήματα τῆς προσευχῆς «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», τὰ εἰρηνικά. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἹΗ' καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου· «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι μὲ ἐκέκραξα καὶ εἰσήκουσέ μου...» (Ψαλμοὶ 119-133). Εἶναι τὸ τμήμα τοῦ Ψαλτηρίου πού ἔχει καθορισθῆ νὰ ἀναγινώσκειται κατὰ τοὺς ἑσπερινούς της Τεσσαρακοστῆς.

Ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἐτοιμάζει στὴν Πρόθεσι τὰ Προηγιασμένα -ἀπὸ τὴν λειτουργία τοῦ προηγουμένου Σαββάτου ἢ τῆς Κυριακῆς- Τίμια Δῶρα. Ἀποθέτει τὸν Ἅγιο Ἄρτο στὸ Δισκάριο, κάμνει τὴν ἔνωση τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος στὸ Ἅγιο Ποτήριον καὶ τὰ καλύπτει. Ὁ ἑσπερινὸς συνεχίζεται μὲ τὴν ψαλμωδία τῶν ψαλμῶν τοῦ λυχνικοῦ καὶ τῶν κατανουκτικῶν τροπαρίων τῶν ἐκάστοτε ἡμερῶν, πού περιλαμβάνονται στοὺς τελευταίους στίχους τῶν ψαλμῶν αὐτῶν καὶ γίνεται ἡ εἴσοδος. Διαβάζονται δύο ἀναγνώσματα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἓνα ἀπὸ τὴν Γένεσι καὶ ἓνα ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν. Θὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο στὴν κατανουκτικὴ ψαλμωδία τοῦ «Κατευθυνθήτω», τοῦ δευτέρου στίχου τοῦ 140οῦ ψαλμοῦ. Ψάλλεται μετὰ ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα ἕξ φορές, ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ τοὺς χορούς, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς θυμιᾷ τὴν Ἁγία Τράπεζα.

«Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου·

ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή»..

Κατόπιν γίνεται ἡ ἐκτενὴς δέησις ὑπὲρ τῶν τάξεων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Κατηγουμένων, τῶν ἐτοιμαζομένων διὰ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, «τῶν πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρεπιζομένων», καὶ τῶν πιστῶν. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσι τῶν Κατηγουμένων ἔρχεται τὸ δεύτερο μέρος, ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων.

Τὴν μεταφορὰ τῶν Προηγιασμένων Δώρων ἀπὸ τὴν Πρόθεσι στὸ Θυσιαστήριον, πού γίνεται μὲ ἄκρα κατάνυξι, ἐνῶ οἱ πιστοὶ προσπίπτουν «μέχρις ἐδάφους» συνοδεύει ἡ ψαλμωδία τοῦ ἀρχαίου ὕμνου «Νῦν αἱ δυνάμεις»:

«Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν

σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν·

ἰδοὺ γὰρ εἰσπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

Ἴδοὺ θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται.

Πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν,

ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενόμεθα.

Ἀλληλούϊα».

Ἡ προπαρασκευὴ γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία περιλαμβάνει κυρίως τὴν Κυριακὴ προσευχὴ (Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς... τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον...», ἀκολουθεῖ ἡ Κοινωνία καὶ μετ' αὐτὴν ἡ εὐχαριστία. Καὶ ἡ Λειτουργία κλείνει μὲ τὴν κατανυκτικὴ ὀπισθάμβωνο εὐχὴ. Εἶναι δέησις πού συνδέει τὴν τέλεσι τῆς κατανυκτικῆς αὐτῆς Λειτουργίας πρὸς τὴν περίοδο τῶν Νηστειῶν. Ὁ πνευματικὸς ἀγὼν τῆς Τεσσαρακοστῆς εἶναι σκληρός, ἀλλὰ καὶ ἡ νίκη κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν εἶναι βεβαία γιὰ τοὺς ἀγωνιζομένους τὸν καλὸν ἀγώνα. Ἡ Ἀνάστασις δὲν εἶναι μακράν. Ἄς τὴν διαβάσωμε προσεκτικά. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἐκκλησιαστικὰ κείμενα:

«Δέσποτα παντοκράτορ, ὁ πάσαν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας, ὁ διὰ τὴν ἄφατόν σου πρόνοιαν καὶ πολλὴν ἀγαθότητα ἀγαγῶν ἡμᾶς εἰς τὰ πανσέπτους ἡμέρας ταύτας, πρὸς καθαρισμόν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν παθῶν, πρὸς ἐλπίδα ἀναστάσεως· ὁ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλάκας χειρίσας τὰ θεοχάρακτα γράμματα τῷ θεράποντί σου Μωσεῖ, παρασχου καὶ ἡμῖν, ἀγαθέ, τὸν ἀγώνα τὸν καλὸν ἀγωνίσασθαι, τὸν δρόμον τῆς νηστείας ἐκτελέσαι, τὴν πίστιν ἀδιαίρετον τηρῆσαι, τὰς κεφαλὰς τῶν ἀοράτων δρακόντων συνθλάσαι, νικητὰς τὲ τῆς ἀμαρτίας ἀναφανῆναι καὶ ἀκατακρίτως φθᾶσαι προσκυνῆσαι καὶ τὴν ἀγίαν ἀνάστασιν».

Ἡ Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι μία ἀπὸ τῆς ὠραιότερες καὶ κατανυκτικότερες ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μία διαρκῆς πρόσκλησις γιὰ τὴν συχνὴ κοινωνία τῶν θείων μυστηρίων. Μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ζωντανὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας. Φωνὴ πού λέγει ὅτι ὁ πιστὸς δὲν μπορεῖ νὰ ζῆ τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἂν δὲν ἀνανεώνη διαρκῶς τὴν ἔνωσί του μὲ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ ζωὴ ἡμῶν» (Κολοσ. 3, 4).

Πηγή: agiazoni.gr